

Anna Kalinowska

UNIWERSYTET WARSZAWSKI

Uniwersyteckie Centrum Badań nad Środowiskiem

Edukacja dla Zrównoważonego Rozwoju w Polsce- stan i wyzwania w świetle ustaleń międzynarodowych podjętych na IV Konferencji UNESCO nt Edukacji Ekologicznej (Ahmedabad 2007), IV Światowym Kongresie Edukacji Ekologicznej (Durban 2007) oraz 9 Konferencji Stron Konwencji o różnorodności biologicznej (Bonn 2008).

Wyzwanie dla wszystkich

Narodziny edukacji dla zrównoważonego rozwoju możemy datować niemal od dnia, gdy w oficjalnym międzynarodowym obiegu pojawiło się to określenie powtarzane dziś często choć nierzadko w zaskakujących kontekstach. ROZWÓJ ZRÓWNOWAŻONY - zawdzięczamy spopularyzowanie tego pojęcia Światowej Komisji do spraw Środowiska i Rozwoju powołanej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych. Komisja pracująca pod przewodnictwem pani Gro Harlem Brundtland ogłosiła w 1987 r. raport pt. Nasza Wspólna Przyszłość. Wskazywał on kierunki działań mogących zapewnić trwały rozwój ludzkości w harmonii ze środowiskiem i z zachowaniem jego zasobów dla przyszłych pokoleń.

W pięć lat później, w 1992 r. na konferencji na szczycie (zwanej popularnie Szczytem Ziemi) zwołanej przez sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych w Rio de Janeiro przyjęto pojęcie rozwoju zrównoważonego jako wykładnię dalszego rozwoju ludzkości. Uzgodniony wtedy dokument Globalny Plan Działania Agenda 21 zobowiązuje wszystkie państwa-strony porozumienia do „Promowania nauczania, kształtowania świadomości i szkolenia w zakresie zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska”. Celem takiej edukacji miało być ułatwienie ludziom zdobycia umiejętności łączenia w działaniach zagadnień rozwoju i środowiska oraz promocji odpowiednich wartości w życiu.

Może się więc wydawać, że upłynęło wystarczająco dużo czasu, aby konieczność uwzględniania zasad zrównoważonego rozwoju w prowadzonej edukacji była czymś oczywistym. Tak się jednak nie stało. Przy przygotowaniach dokumentów podsumowujących osiągnięcia, w 10 lat po Szczycie w Rio przeprowadzono ocenę wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju w krajach, które przecież podpisały się pod Agendą 21. Wyniki tego podsumowania przedstawione podczas kolejnego Szczytu Ziemi na temat

Zrównoważonego Rozwoju w Johannesburgu w 2002 r. wskazywały, że niestety również w dziedzinie edukacji i stanu społecznej świadomości postępy są mniejsze niż należałoby się spodziewać. Nic więc dziwnego, że konieczne stały się dodatkowe, powszechne działania w tym kierunku. Program takich działań został zaproponowany na forum Organizacji Narodów Zjednoczonych, a ich koordynację powierzono UNESCO, która to instytucja w imieniu ONZ ogłosiła wielką mobilizację w dziedzinie edukacji. Rekomendacje UNESCO doprowadziły do rozpoczęcia przygotowań do ogólnoswiatowej DEKADY EDUKACJI DLA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU. W grudniu 2002 r. Zgromadzenie Generalne NZ podjęło stosowną decyzję zobowiązując wszystkie państwa do rozpoczęcia odpowiednich przygotowań by 1 stycznia 2005 r. uroczyście zainaugurować DEKADĘ na całym świecie. Z tej okazji przypomniano jeszcze raz, co rozumiemy przez edukację dla zrównoważonego rozwoju:

TO STARANIE PODEJMOWANE PRZEZ CAŁE ŻYCIE, TO WYZWANIE DLA KAŻDEGO Z NAS, DLA INSTYTUCJI I CAŁYCH SPOŁECZEŃSTW - BY NA ŻYCIE PATRZEĆ Z PERSPEKTYWY JUTRA JAKO DNIA, KTÓRY NALEŻY DO NAS WSZYSTKICH ALBO...NIE BĘDZIE NALEŻAŁ WCALE.

Edukacja dla zrównoważonego rozwoju nie zaczynała jednak „od zera”. Grunt dla niej przygotowała najpierw edukacja przyrodnicza sięgająca korzeniami jeszcze XIX wieku, a gdy jej zainteresowania skupione jedynie na ożywionej przyrodzie stały się zbyt wąskie- edukacja ekologiczna. Edukacja ta początkowo nieśmiało obejmująca ekologię człowieka czyli coraz dramatyczniejsze skutki jego oddziaływania na środowisko- nabrała rozpędu pod wpływem Konferencji ONZ zwołanej w Sztokholmie pod hasłem Tylko jedna Ziemia. Ustalono też tam konieczność stałego rozwijania edukacji zwanej ekologiczną lub środowiskową i nadawania jej kierunku podczas systematycznie odbywających się konferencji UNESCO. Pierwsza z nich zwołana została w Tbilisi w 1977 roku. Złożona tam Deklaracja zwana tbiliską stała się kamieniem węgielnym edukacji ekologicznej zwanej też środowiskową (nie wdając się w tym miejscu w rozpatrywanie semantycznych różnic i nieco inną filozofię każdej z nich). Następna konferencja miała miejsce w Moskwie w 1987 roku. Obie Konferencje- w Tbilisi i Moskwie, dokonały rewolucji w systemie edukacji namawiając do holistycznego ujmowania różnych aspektów środowiska i jego zniszczeń wywołanych przez ludzkość. Jednak pierwszy krok w kierunku edukacji dla zrównoważonego rozwoju nastąpił dopiero podczas trzeciej konferencji na temat edukacji ekologicznej odbywającej się w Thesalonikach w 1997 roku w pięć lat po Rio. Ustalenia tej III Konferencji UNESCO dotyczącej edukacji środowiskowej choć dokonały ewolucji w kierunku zrównoważonego

rozwoju okazały się zbyt staroświeckie już podczas Szczytu Ziemi zwołanego przez ONZ w 2002 r w Johannesburgu.

Od czasu Szczytu Ziemi w Rio do czasu Szczytu Ziemi w Johannesburgu poszerzyła się lista tematów, którymi powinna się zająć taka edukacja. Dołączyły słabo do tej pory reprezentowane zagadnienia jak sprawiedliwość społeczna, walka z ubóstwem oraz plaga chorób takich jak malaria czy AIDS. Zostały włączone do programu bowiem DEKADA ma być inspiracją do wspólnego poszukiwania nowych celów i zadań oraz ustalania nowych standardów edukacji niezbędnych aby stawić czoła podstawowym problemom ludzkości. Rozwiązywaniu wielu z tych problemów są poświęcone również równoległe programy UNESCO: Edukacja dla Wszystkich oraz Dekada Zwalczania Analfabetyzmu. Powiązania celów tych trzech programów są bardzo ściśle i wspólnie się uzupełniają prowadząc do realizacji zadań określonych jako CELE MILENIJNE ONZ. Są to:

Przeciwdziałanie ubóstwu,

Zapewnienie równości płci,

Ochrona zasobów naturalnych,

Promocja zdrowia,

Przemiany terenów wiejskich,

Prawa człowieka,

Zapewnienie pokoju,

Współpraca międzynarodowa,

Zachowanie różnorodności językowej i kulturowej,

Dostęp do technologii informacyjnych.

Wszystkie te cele są nierozzerwalnie związane i współzależne, a uświadomienie tego jest podstawą edukacji dla zrównoważonego rozwoju.

Takie też podejście do edukacji zaprezentowano podczas obrad IV z rzędu konferencji UNESCO, która odbyła się w Ahmedabadzie w listopadzie 2007 roku przyjmując jako hasło: „Edukacja ekologiczna- w dążeniu do zrównoważonej przyszłości. Partnerzy Dekady Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju”. Cały trud zorganizowania konferencji wzięła na siebie największa indyjska instytucja poświęcona edukacji Indyjskie Centrum Edukacji Ekologicznej. Miałam okazję uczestniczyć w tej konferencji i podziwiać jak zarówno działanie samego Centrum jak i wszelkie aktywności Konferencji zorganizowane były z wielką starannością i troską o zrównoważenie. Pomyślano, by wszystkie produkty spożywcze pochodziły z najbliższej okolicy, zapewniono zbiorowy transport, a obrady odbywały się na polanie pod gołym niebem by nie stosować klimatyzacji. Także prace nad głównym

dokumentem- Deklaracją z Ahmedabadu prowadzone były w sposób w pełni demokratyczny. Każdy uczestnik mógł zapisać swoje postulaty na wielkiej ścianie i dopiero w drodze wzajemnych ustaleń i negocjacji uchwalono końcowy tekst. Deklaracja przypomina, że Dekada EZR szczególny nacisk kładzie na promowanie wartości, uważając, że bez nich wszelka edukacja jest powierzchowna i mało trwała. Te zasadnicze wartości to: szacunek: dla innych ludzi (także przyszłych pokoleń), dla różnorodności i odmienności, dla środowiska i zasobów naszej planety.

Wartości te powinny się wyrażać jako solidarność:

z najbiedniejszymi mieszkańcami planety, z przyszłymi pokoleniami oraz jako, solidarność ze światem przyrody.

Deklaracja odpowiada też na pytanie, jaka edukacja ma być promowana w czasie DEKADY. Ma to być edukacja:

Interdyscyplinarna i holistyczna, wsparta wartościami, rozwijająca krytyczne myślenie, skierowana na rozwiązywanie problemów, operująca różnorodnymi metodami i odpowiadająca na lokalne wyzwania. To właśnie rozwiązanie lokalnych problemów przyczynić się może do sukcesów globalnych.

Po edukacji dla zrównoważonego rozwoju oczekuje się stałego rozpoznawania coraz nowszych wyzwań, wspólnej odpowiedzialności i konstruktywnego partnerstwa. We wszystkich działaniach najważniejsze jest podkreślanie ludzkiej godności i powiązanie ochrony środowiska z poprawą jakości życia. Szczególnie to wyzwanie ma być traktowane z pełną determinacją co podkreślano w Ahmedabadzie jako, że po raz pierwszy konferencja UNESCO odbywała się poza Europą, w kraju gdzie nadal wiele Milionów ludzi żyje na skraju nędzy. Deklaracja z Ahmedabadu, tak jak i inne opublikowane z okazji konferencji kluczowe dokumenty dotyczące edukacji dla zrównoważonego rozwoju zostały przetłumaczone na polski i są dostępne w Ministerstwie Środowiska.

Do podobnych wniosków jak w Ahmedabadzie doszli też uczestnicy odbywającego się wcześniej w tym samym roku w Durbanie w RPA Międzynarodowego Kongresu Edukacji Ekologicznej. Nad koniecznością uwzględniania aspektów humanistycznych i Celów Milenijnych ONZ w edukacji mówiono też oraz podczas specjalnej sesji poświęconej edukacji podczas 9 Konferencji Stron Konwencji o różnorodności biologicznej w Bonn w maju 2008. Konwencji towarzyszy specjalna Światowa Inicjatywa Działań zwana CEPA-Komunikacja-. Edukacja- Świadomość i Udział Społeczny. Podkreśla to wagę tych trzech filarów potrzebnych dla skuteczności osiągnięcia celów edukacji.

Jak widać, mimo specyfiki każdego z tych międzynarodowych spotkań wyłania się zaskakująca zbieżność obrazu edukacji dla zrównoważonego rozwoju.

W związku z tym rodzi się pytanie, czy zakładając takie oczekiwania, DEKADA narzuca uniwersalny model edukacji?

NIE MA UNIWERSALNEGO MODELU EDUKACJI DLA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU - JEST WSPÓLNA ZGODA NA ZAŁOŻENIA, ALE REALIZACJA ZALEŻY OD LOKALNEJ SYTUACJI, MA UWZGLĘDNIĆ LOKALNY CHARAKTER ŚRODOWISKA, WARUNKI SPOŁECZNE I EKONOMICZNE ORAZ KONTEKST KULTUROWY

Co w tej sytuacji oznacza międzynarodowy wymiar Dekady? Dekada EZR wyznacza pewne ramy w obrębie, których zróżnicowani aktorzy przedstawiają na swój sposób wspólnie wyznawane cele składające się na wspólną wizję. Muszą być wtedy uwzględnione lokalne zwyczaje komunikowania się i szacunek dla lokalnych wartości. Dekada stwarza również przestrzeń, w której spotykają się istniejące już międzynarodowe ustalenia jak Konwencja o Różnorodności Biologicznej czy Ramowa Konwencja Klimatyczna i związane z nimi cele edukacyjne tak by wzajemnie się wzmocniały. Ze względu na zróżnicowanie naszego globu, w różnych regionach świata powstają regionalne strategie wdrażania założeń Dekady.

Regionalna strategia dla Europy- obowiązująca Polskę powstała dzięki inicjatywie Europejskiej Komisji Gospodarczej ONZ także przy udziale organizacji pozarządowych i instytucji edukacyjnych. Strategia ta została przyjęta podczas spotkania wysokiego szczebla Ministrów ds. Edukacji oraz Środowiska, które odbyło się w Wilnie w marcu 2005 r. Celem Europejskiej Strategii jest zachęcenie państw naszego kontynentu do opracowania i wcielenia zasad DZR do formalnych i nieformalnych systemów edukacji. Edukacja taka powodując zmiany w mentalności umożliwi ludziom stworzenie bezpieczniejszego, zdrowszego i lepiej prosperującego świata, a tym samym podniesie jakość życia. Strategia zakłada, że nie tylko należy w tym celu zmieniać sam system kształcenia, ale prowadzić też badania mogące przyczynić się do poprawy metod i sposobów nauczania. Wyniki tych badań powinny być udostępniane prowadzącym edukację podmiotom na szczeblu regionalnym i lokalnym. Należy też opracować materiały do EZR na wszystkich poziomach zarówno na potrzeby kursów ogólnych, jak i do kształcenia specjalistycznego i do nauki samodzielnej a materiały te należy przystosować do miejscowych warunków i potrzeb.

Strategia ta przyjęta została również przez Polskę i obowiązywać będzie przynajmniej przez czas trwania DEKADY. Zgodnie z założeniami edukacji dla zrównoważonego rozwoju – obejmuje ona wszystkich bez wyjątku – stwarza więc możliwość, ba nawet konieczność

włączenia osób niepełnosprawnych znajdując dla nich właściwe miejsce i sposoby uczestnictwa w budowaniu „zrównoważonego świata”. Zapewnia integrację, ale i służy promocji zdrowia, bo kontakt z przyrodą ma wielkie znaczenie terapeutyczne.

Podsumowując, trzeba przypomnieć, że Dekada Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju jest sięgającym w przyszłość, kompleksowym przedsięwzięciem. Jego koncepcja intelektualna, społeczne i ekonomiczne zależności oraz ekologiczne i kulturowe aspekty sprawiają, że jest to program, który z założenia dotyczy wszystkich dziedzin życia. Zakłada, że troska o środowisko przełoży się na rozwój społeczny i ekonomiczny, a edukacja jest podstawowym czynnikiem transformacji społecznej w stronę ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU.

Pozostaje tylko pytanie czy wystarczająco jasno jest ten przekaz rozumiany Polsce przez osoby zajmujące się edukacją. Niestety, mimo mnogości inicjatyw i wspaniałych działań w tej dziedzinie od których „aż huczy” w wielu miejscach w Polsce wciąż za edukację dla zrównoważonego rozwoju uważa się bardzo tradycyjnie pojętą edukację środowiskową. Jedynym zabiegiem modyfikującym jest zmiana jej nazwy przy pominięciu całej skali wielowymiarowego charakteru rozwoju zrównoważonego. Nie ulega wątpliwości, że obecna konferencja przyczyni się istotnie do poprawy tego stanu rzeczy.

Literatura:

Kalinowska A 2008. Artykuł 13 . W poszukiwaniu społecznego wsparcia w zarządzaniu Konwencją o różnorodności biologicznej. Polska praktyka na tle doświadczeń międzynarodowych. Agencja Grzegorzcyk, Warszawa

Kalinowska A 2007. Dekada ONZ Edukacji dla Rozwoju Zrównoważonego (2005- 2014). Geneza, cele i dotychczasowy przebieg. W: Problemy Ekologii No 5

Kalinowska A.2006-Edukacja dla zrównoważonego rozwoju w Polsce- stan i wyzwania. W: Ocena efektywności edukacji dla zrównoważonego rozwoju- sposoby podejścia i strategia wdrażania. Instytut na rzecz ekorozwoju, Wupertal Instytut für Klima, Umwelt, Energie

Sarabhai K.V. 2007 Thirty Years after Tbilisi W: Journal of Education for Sustainable Development Vol.1 No2

Taylor J. 2007. From Durban to Ahmedabad: Some Practical Conference Reflections W: Journal of Education for Sustainable Development Vol 1 No

Artykuły na stronach: www.ekoedu.uw.pl